

Рушниця

Євген Гуцало

— Ти чий?

— Нічий...

— А батько є в тебе?

— Нема...

— А мати?

— Є...

— То чий же ти будеш?

— Нічий...

— Ото добре як!.. А це твій собака, що біля пенька примостився?

— То Рябко...

— Скажи своєму Рябкові, нехай по чужих сінях не шастає, нехай харчів не краде...

Ви що — не годуєте його?

— Він сам себе годує...

— Он як!..

Огрядний чоловік звужує колючі гудзики своїх очей, насмішкувато дивиться на Захарка. А Захарко, притримуючи в одній руці шлейку від штанів, задкує, задкує і ось-ось уже має чкурнути, але зненацька дядькове обличчя стає добродушним, приязним, і Захарко завмирає на місці.

— Якщо будеш слухняним, то покажу тобі справжню мисливську рушницю. Ну?..

Захаркові уста від здивування напіврозкриваються.

— А то й на полювання візьму. Ну?..

Захаркові уста майже заокруглюються. І коли дядькове лице ще більше ласкавіє, він повертається і прудко біжить геть, ніби вирвався з пастки. Одбігши до пенька, біля якого лежить Рябко, хлопець зупиняється, наче вкопаний, і довго стежить, як той дядько важко йде від тину, як зникає у хлівці.

Захарко ще вчора вистежив, що рушниця схована в клуні. З двома стволами, з блискучою чорною ложою. Вчора цілісінький день та рушниця не випадала з його голови, а сьогодні він зранку крутиться біля чужого обійстя, стежить, хто заходить у хату, хто виходить, а найбільше не спускає погляду з того огрядного дядька, який приїхав до сусідів у гості і якому належить рушниця. Той дядько, з усього видно, не мисливець, бо вранці ходив на полювання, але не встрілив жодної качки. Та й не міг він встрілити нічого на Кириковому озері, а якби подався був на Явдошине болото — з порожніми руками не повернувся б. Чи не порадили йому сусіди гарного місця, чи ж порадили, а він не послухався. Коли оце дядько розпитував, чий він, то Захарко хотів уже сказати, що найбільше качок — на Явдошиному болоті, але тоді, коли той нагадав про Рябка, щоб собака не зазірав у чужі сіни, то вся охота говорити в Захарка зразу ж пропала. Бо якщо Рябко й заглянув у чужі сіни, то з цікавості, а не для того, щоб харчі

вкрасти.

— Правда ж, Рябко?

Собака ніби підслухав Захаркові думки, ствердно махнув хвостом.

Коли підвечір мати повернулась з роботи, Захарко сидів на сінешньому порозі, а біля його ніг стояв зелений літак, зліплений з соняшничиння. Материні очі були заводнені хвилями прозорого суму, тому Захарко не кинувся їй назустріч із піднятим у руках літаком. Стежив за материними вустами, чи не промайне на них усміх, щоб і самому посміхнутись. Але мати мовчки зайшла в хату, і хлопець, гніваючись хтосна чого й на кого, сховався між чорнобривцями за криницею. "Знову в матері горе",— подумав, і йому стало ще гірше. Сидів між квітками, поки не зійшов місяць, поки від луку не заструмував вогкий туманець. Пересердився і йому стало холодно.

— Мамо, їсти!..

— Нема де сісти.

Ну от, так завжди. А після цього пита в нього:

— Ти що доброго за день зробив?

Захарко відповіда вже тоді, коли їсть гарячу юшку:

— Стеріг хату.

В материних очах появляються лагідні блискітки. Жартує:

— А хто ж двері вкрав?

Захарко злякано зиркає на двері: вони напіввідчинені, ніби й справді хтось хоче їх украсти. Хлопець притьмом зачиняє двері — і знову вечеряти.

Полягали спати. Тільки мати не спить, а все до чогось ніби прислухається. А Захарко знає, до чого вона прислухається, і також не спить. Йому дуже хочеться, щоб Степан Калинець не прийшов сьогодні. Він не любить Калинця — непорушне чорне лице, дикий сміх, а коли гладить по голові, то долоня смердить тютюновим димом. Мати часто його чекає, а коли той не приходить, то вона плаче, називає своїм горем.

Захарко хотів би мати батька, тільки не Калинця. Кого завгодно, тільки не цього "боцюна", як його називають у селі за довгий ріст. Бо коли "боцюн" приходить до них у гості, то посилає матір по горілку, а вона слухняно приносить. І хоч завжди його проклинає, та коли чорний Степан сидить за столом, їсть і п'є, вона дивиться на нього побожно, так, ніби він найдорожчий для неї в світі. І переодягнеться для нього, з скрині нову хустку дістане, запнеться. Захарко в такі хвилини зневажає і Калинця, і матір, тікає з дому. А зараз, коли мати перевертається з боку на бік, бо його нема, хлопець не так зневажає матір, як жаліє її, жаліє самого себе. Він чує материн шепіт: "Горе, горенько моє",— і засинає.

Зранку Захарко знову біля сусіднього обійстя товчеться. Там тріску підніме, там камінець у рів кине — вдає, що має якийсь клопіт, а сам назирає, чи не повернувся з полювання дядько з очима-гудзиками. Той, нарешті, повертається, заносить у стодолу рушницю, мие біля криниці заболочені чоботи, а потім іде до хати на спочинок. Захарко ще деякий час вештається на видному місці, потім згинці попід плотом пірнає в кропиву і причаюється за стодолю. Тут сокорять кури, тхне котиками. Виждавши,

хлопець завертає за ріг — та й гульк у стодолу. Знадвору тут здається темно, Захарко нишпорить поглядом по стінах, але нічого не бачить. І зовсім несподівано помічає в кутку рушницю, що висить на кілочку...

Вискакує з стодоли, як лис із конопель. Вже й забув остерігатись. Сховався в кропиви, яка наче й жалкою перестала бути, а серце тукає глухо, дихати нічим. Скоро порачкував, а рушницю волік по землі. Деякий час відсиджувався у кукурудзі. Але тому, що ніхто не бив на сполох, погоні за ним не вислали, то з рушницею посміливішав. Раптом кукурудза сухо зашеберхала — і хлопець похолов. Шум ближчав, ось уже, ось — і відлягло: винувато крутячи хвостом, біг Рябко. Хлопець зрадив, поплескав собаку:

— Тепер ніхто нам не страшний, еге ж?

Рябко ствердно хитнув головою.

Засідку влаштували на горбку біля ставу. Тут, між горішиною, Захарко часто ховався, коли його хто кривдив, чи ж йому просто кортіло побути наодинці. Щоб добре було цілитись, то під рушницю поклав камінь і навів її якраз на гатку, по якій в обидва боки зрідка проїжджали вози, йшли люди. По цій гатці йтиме з крамниці на обід і Степан Калинець, що живе за ставом біля цвинтаря. Захарко чатував на нього, та лежати було муляко, і він нарвав трави, підмостив. "Так буде зручніше", — подумав, намостив і під лікті — щоб рука не схибнулась.

Калинця все не було, і Захарко занудьгував. А щоб веселіше минав час, то цілився з рушниці в череду корів на лузі, то в рибалку, що ледве бовванів під очеретами, то в човняра, що плив до Явдошиного болота. Коли ж через гатку попростувала тітка Соколячка, то навів ствола й на неї. І доки бачив її, доти тримав на прицілі. І вже пізніше подумав, що ніколи не вистрелив би в інеї, бо Соколячка й не крикнула на нього ніколи, і навіть костуром не кинула, коли застукала його в своїй малині. Коли йшов через гатку Гнат Лисий, то хлопець і в нього прицілився, довго проводжаючи його постать стволами. В цього він вистрелив би, бо в Лисого є мотоцикл, на якому він ще нікого з хлопців не провіз і на якому сам старається майже не їздити, ходить пішки, бо такий скупий. І в дядька Г арбуза не вистрелив би — дядько Гарбуз розповідає веселі билиці, а сам завжди регоче. І Захарко усміхнувся, пригадавши кругле та червонясте Гарбузове лице. Помилував би й бабу Гапочку, бо вона вже стара-стара, нікого в неї нема, її колгосп утримує. Баба Гапочка чимось схожа на Гарбуза: чи тим, що обличчя в неї також усміхнене, чи тим, що віддає все, що має.

Рябко втік, а Калинець не появлявся. Захаркові надокучило цілитись то в те, то в се, і він задрімав. Куняючи, чув, як зашелестіли кущі, але не підвівся, подумав, що дереться Рябко. Як зненацька його схопили за вуха і підвели на ноги. Захарко розплющив очі. Перед ним стояв Гнат Лисий, тримаючи в одній руці рушницю, а другою боляче крутячи Захаркове вухо.

— Так от хто в засідці сховався,— казав він сердито, і його лице все ще не могло звільнитись од недавнього страху.— Так он хто на людей полює. Де ти взяв рушницю?

— Д-дали,— прошепотів хлопець.

— Хто?

— Д-дали,— заїкався Захарко.

Гнат Лисий одвів бранця до млина, де вже зібрались і тітка Соколячка, і дядько Гарбуз, і баба Ганочка, і ще кількоро людей. Всі дивились на малого так, ніби бачили перед собою розбійника з широкої дороги. А чи ж Захаркові здавалось, що вони так на нього дивляться. Гнат Лисий — уже, мабуть, не вперше, розповідав, як ішов по гатці, як його щось муляло ззаду, примушувало обернутись, і він таки обернувся за деревами.

— Бачу, рушниця на сонці поблискує, під горішиною. То я навзгінці, навзгінці, попід гаткою...

— І в мене ж цілилось, окаянне! — зітхнула Соколячка.

— Мисливець! — засміявся дядько Гарбуз.

А Гапочка нічого не сказала, тільки не спускала з хлопця жалісливого погляду.

— На кого ж ти засідав? — допитувався Гнат Лисий.

Захарко передихнув, і вже хотів був сказати, на кого чатував, але цієї хвили помітив одним оком, що до гурту наближається Калинець. Погойдується з боку на бік, а лице червонясте пащить, хоч сірники об нього запалюй. Захарко проковтнув своє зізнання, похнюпився.

— Ого,— сказав, підійшовши, Калинець,— суд у повному складі. А за що судять?

Калинцю розповіли, затинаючись, перебиваючи одне одного. Всі поводитись так, ніби все це — Степанове діло, що він тільки здатен втямити, що до чого, і проголосити вирок. Лавочник набрав строгого вигляду, сказав:

— Ото хороба матері.

Дядька Гарбуза ніби впекло.

— А тобі? — запитав.

— А я що? Я з нею шлюбу не брав, не розписували нас...

І пішов по гатці, не озираючись. Його проводжали важкими поглядами. Тільки Захарко дивився в землю. Всі втратили до нього цікавість, поводитись так, ніби провинились перед ним у чомусь. Першим залишив гурт Гнат Лисий. Тітка Соколячка сказала, що має щось нагальне, мусить поспішати. Баба Тапочка тупцяла, приглядалась, як курка, то одним, то другим оком до Захарка... Дядько Гарбуз узяв рушницю, і голосом, не дуже сердитим, але й не веселим, мовив:

— Що ж, ходімо до твоєї матері.

По дорозі перевірів рушницю і сказав:

— А вона не заряджена.

І засміявся несподіваним, розсипчастим сміхом. З-за блекоти вискочив Рябко, який в цей час десь гасав, і Захарко, відчувши полегшення,— хоча й не знав, чим все це скінчиться,— нагнувся й поплескав його по шії.